

*Prof. dr hab. Stanisław Hoc**

Raz jeszcze o penalizacji szpiegostwa w Kodeksie karnym

Problematyce szpiegostwa poświęciłem wiele swoich opracowań¹, chciałbym do niej jeszcze powrócić w kontekście podejmowanych prób zgłoszenia postulatów dokonania nowelizacji art. 130 k.k. i mojej wcześniejszej wypowiedzi, niedostrzeżonej przez zwolenników tej nowelizacji².

W 2010 r. ówczesny szef ABW w pismach kierowanych do różnych osób w państwie (m.in. Prezesa RM, Ministra Sprawiedliwości, Prokuratora Generalnego, Przewodniczącego Sejmowej Komisji ds. Służb Specjalnych) sygnalizował potrzebę nowelizacji wielu przepisów Kodeksu karnego, m.in. przez dokonanie nowelizacji art. 130 k.k., nie wskazując jednak konkretnych propozycji w tym zakresie. Powyższe tłumaczono przede wszystkim względami trudności ścigania przestępstw szpiegostwa. Wyrazem medialnym tych propozycji był artykuł F. Fetke³ (funkcjonariusza ABW w czasopiśmie wydawanym od 2009 r. przez Centralny Ośrodek Szkolenia ABW). Do poglądu F. Fetke odniosłem się szeroko w moim

773

* Uniwersytet Opolski, Wydział Prawa i Administracji, Katedra Prawa Karnego; ORCID 0000-0003-4248-3664.

¹ Por. np. S. Hoc, *Zagadnienia odpowiedzialności karnej za szpiegostwo*, Warszawa 1985; *idem*, *Artykuł 130 k.k. – czy istnieje potrzeba nowelizacji?*, [w:] S. Pikulski, M. Romańczuk-Gracka (red.), *Granice kryminalizacji i penalizacji*, Olsztyn 2013; *idem*, *Ściganie i karanie sprawców szpiegostwa*, [w:] J. Kasprzak, W. Cieślak, I. Nowicka (red.), *Meandry prawa karnego i kryminalistyki. Księga Jubileuszowa prof. dra hab. Stanisława Pikulskiego*, Szczecin 2015; *idem*, *O tak zwanym szpiegu i terroryście koronnym*, [w:] J. Giezek, D. Gruszecka, T. Kalisz (red.), *Księga jubileuszowa Profesora Tomasza Kaczmarka, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2017*, t. XLIII; *idem*, *Przestępstwo szpiegostwa w opracowaniach Stanisława Pikulskiego*, „*Studia Prawnoustrojowe*” 2018, nr 40; *idem*, *Orzecznictwo sądowe w sprawach o szpiegostwo (niektóre aspekty)*, [w:] M. Chmaj, H. Olszewski (red.), *Orzecznictwo sądowe jako źródło prawa. Księga Jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Jackowi Sobczakowi*, Opole 2019.

² S. Hoc, *Artykuł 130 k.k.*, s. 249–266.

³ F. Fetke, *Szpiegostwo w polskim prawie karnym – czy istnieje potrzeba zmian legislacyjnych?*, „*Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego*” 2010, nr 3, s. 91–100.

artykule⁴. Z konieczności będę się odwoływać do wyrażonych w nim stwierdzeń i rozważań, gdyż wciąż w obiegu głównie resortowym podnoszone są poglądy wyrażone przez Autorkę.

Określenie „szpiegostwo”⁵ nie występuje w ustawowych znamionach art. 130 k.k., stanowi jednak kategorię normatywną. Posługuje się nim ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu⁶ w art. 5 ust. 1 pkt 2 lit. a („szpiegostwa”), art. 22b ust. 1 pkt 1, ust. 2, 5, 6, 7, 10 („przestępstwa szpiegostwa”), ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego⁷ w art. 27a ust. 1 pkt 1, ust. 2, 5, 6, 7, 10 („przestępstwa szpiegostwa”), art. 237 § 3 pkt 10 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego⁸ („szpiegostwa”) – jako dopuszczalność stosowania kontroli operacyjnej, ustawa z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych⁹ w art. 24 ust. 2 pkt 1 („działalności szpiegowskiej”), ustawa z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu¹⁰ w art. 38 ust. 2 i 3 („przestępstwie szpiegostwa”).

Szpiegostwo to jedna z podstawowych form działania wywiadu i realizacji jego zadań przez gromadzenie sposobami nielegalnymi, przy pomocy agentów lub środków technicznych, zarówno w czasie pokoju, jak i wojny wiadomości dotyczących danego państwa, a będących przedmiotem zainteresowania obcego wywiadu i przekazywania tych wiadomości obcemu wywiadowi¹¹. Nie można wykluczyć także zdobywania tychże wiadomości metodami legalnymi.

Artykuł 130 § 1 k.k. ogranicza kryminalizację zachowania polegającego na braniu udziału w działalności obcego wywiadu tylko do takich jego przejawów, które skierowane są przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej. Dlatego też nie stanowi realizacji znamion typu podstawowego szpiegostwa przynależność do struktur organizacyjnych obcego wywiadu, jeśli działalność danej osoby nie jest wymierzona przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej, lecz jest prowadzona na szkodę innego państwa, pod warunkiem że nie jest to państwo sojusznicze, które zapewnia Rzeczypospolitej

⁴ S. Hoc, *Artykuł 130 k.k.*..., s. 249–266.

⁵ S. Hoc, *Przestępstwa przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej*, Opole 2002, s. 56.

⁶ Dz.U. z 2020 r. poz. 27.

⁷ Dz.U. z 2019 r. poz. 687 ze zm.

⁸ Dz.U. z 2020 r. poz. 30.

⁹ Dz.U. z 2019 r. poz. 742.

¹⁰ Dz.U. z 2019 r. poz. 1882.

¹¹ S. Hoc, *Przestępstwa*..., s. 56.

Polskiej wzajemność w zakresie kryminalizacji szpiegostwa polegającego na samym braniu udziału w obcym wywiadzie (art. 138 § 2 k.k.)¹².

Artykuł 130 k.k. określa cztery typy przestępstwa szpiegostwa:

- typ podstawowy, kryminalizujący branie udziału w działalności obcego wywiadu – opisany w § 1,
- typ kwalifikowany, w którym okolicznością kwalifikującą jest udzielanie obcemu wywiadowi wiadomości, których przekazanie może wyrządzić szkodę Rzeczypospolitej Polskiej – opisany w § 2,
- typ kwalifikowany, w którym surowsza odpowiedzialność związana jest z faktem organizowania działalności obcego wywiadu lub kierowania nią – opisany w § 4,
- typ uprzywilejowany, polegający na gromadzeniu, przechowywaniu lub wchodzeniu do systemu informatycznego w celu uzyskania informacji w celu udzielenia ich obcemu wywiadowi lub zgłaszaniu gotowości działania na rzecz obcego wywiadu przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej – opisany w § 3¹³.

Zachowania sprawcy przestępstwa określonego w art. 130 k.k. zostały w nim opisane, wyliczenie ma charakter taksatywny, a więc podejmowanie działalności na rzecz obcego wywiadu w innej formie niż wymieniona w znamionach art. 130 k.k. nie wypełni znamion typu czynu zabronionego, o którym mowa w tym przepisie¹⁴.

P. Kardas¹⁵ uważa, że:

Przez obcy wywiad rozumieć więc należy instytucję lub organizację obcego państwa albo grupy państwa lub ich organizacji, której podstawowym celem działania jest zbieranie w sposób tajny, przy wykorzystaniu wszelkich dostępnych metod, informacji dotyczących instytucji politycznej, militarnej, gospodarczej lub społecznej innych państw, w celu wykorzystywania ich w działalności politycznej, wojskowej i gospodarczej państwa lub państw, na rzecz których dana instytucja prowadzi swoją działalność.

Zdaniem J. Kuleszy¹⁶:

Tytuł przestępstwa („szpiegostwo”) zwięźle, obrazowo i w sposób odwołujący się do potocznego pojmowania zachowań ujętych w art. 130 k.k., ujmuje zakres czynności sprawczych omawianego przepisu. Tak szeroka pojęciowo nazwa pozwala objąć nią nie tylko wszystkie zachowania stanowiące branie udziału

¹² L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2010, s. 210.

¹³ P. Kardas, [w:] W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do art. 117–211a*, Warszawa 2017, s. 138–156.

¹⁴ P. Kardas, [w:] *Kodeks...*, s. 141.

¹⁵ *Ibidem*, s. 142.

¹⁶ J. Kulesza, [w:] M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Tom I. Komentarz. Art. 117–221*, Warszawa 2017, s. 98.

łu w obcym wywiadzie, lecz również zachowania ujęte w § 2 i 3, stanowiące szczególnie przypadki takiej działalności przestępczej oraz wyrażenie chęci jej podjęcia.

Według J. Kuleszy¹⁷:

Nie stanowi przestępstwa z art. 130 k.k., uczestniczenie w działalności obcego wywiadu, która nie jest skierowana przeciwko RP, lecz dotyczy, przykładowo, walki z terroryzmem czy międzynarodową przestępczością zorganizowaną.

Następnie J. Kulesza¹⁸ zauważa, że:

Choć nie wynika to wprost z wykładni znamion art. 130 k.k. wydaje się, iż należy ograniczyć pojęcie „obcy wywiad” jedynie do takiego, którego mocodawcą jest inny podmiot prawa międzynarodowego, który działa w sposób tajny, a celem jego działania jest zdobywanie i przetwarzanie informacji dotyczących państwa obcego, które mogą być wykorzystane w działalności obcego państwa. Wywiad ten ma bowiem być wywiadem innym, niż wywiad RP i w ten sposób wywiadem obcym.

Zdaniem J. Kuleszy¹⁹ art. 130 § 3 k.k. nie statuuje typu uprzywilejowanego, gdyż mamy w tym paragrafie do czynienia z dwoma odrębnymi typami rodzajowymi. Typy z § 3 statuuja częściową karalność czynności przygotowawczych do typów z § 1 oraz 2. Trudno zatem uznać, że § 3 stanowi typ uprzywilejowany. Typy obejmujące karalność czynności przygotowawczych nie mogą stanowić typów uprzywilejowanych, bowiem przygotowanie jest odrębnym intratnym z nim na równi typem względem usiłowania i dokonania.

Zdaniem T. Kuczura²⁰ współczesne rozwiązanie prawnokarne odnoszące się do szpiegostwa jest bardziej doprecyzowane, uwzględnia określone stany faktyczne, przede wszystkim nie ma charakteru kazuistycznego, jest możliwie kazuistyczne i co najważniejsze nie jest związane ze zbrodnią zdrady ojczyzny, którą wyeliminowano z systemu prawnokarnego.

Zdaniem F. Fetke²¹:

Ponad dziesięcioletni okres obowiązywania i stosowania w praktyce Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny daje podstawę do krytycznego spojrzenia na dotychczasowe funkcjonowanie w Rzeczypospolitej Polskiej przepisów pe-

¹⁷ *Ibidem*, s. 100.

¹⁸ *Ibidem*, s. 101.

¹⁹ *Ibidem*, s. 107.

²⁰ T. Kuczur, *Szpiegostwo jako kategoria prawnokarna – wprowadzenie do problematyki*, [w:] B. Hołyst, J. Duży, P. Grzegorzczak, Z. Wardak, D. Wąsik (red.), *Doprawdy litość to zbrodnia. Księga jubileuszowa z okazji 70. urodzin Profesora Bogusława Sygita*, Łódź 2018, s. 315.

²¹ F. Fetke, *Szpiegostwo...*, s. 91.

nalizujących przestępstwo szpiegostwa. Spostrzeżenia poczynione przez przedstawicieli służb (w szczególności Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego), którzy w praktyce stykają się z tą problematyką, uzasadniają potrzebę i celowość wprowadzenia do polskiego prawa karnego zmian legislacyjnych w odniesieniu do tego unormowania. W związku z pojawieniem się nowych zagrożeń o charakterze wywiadowczym, zwłaszcza zauważalnej zmiany metod działania obcych służb specjalnych i odczuwalnego przewartościowania ich zainteresowań, dotychczasowa regulacja zdaje się nie przystawać do obecnych warunków funkcjonowania państwa polskiego. Aktualne ujęcie kodeksowe przestępstwa szpiegostwa również w wystarczający sposób nie zabezpiecza interesów Rzeczypospolitej Polskiej i w rzeczywistości w należyty sposób nie chroni ich przed działaniami obcych służb.

F. Fetke²² stoi na stanowisku, że:

W chwili obecnej, gdy minęła już dekada obowiązywania art. 130 w nowej formule, zadać należy pytanie, czy ustawodawcy w rzeczywistości udało się nie tylko dostosować brzmienie przepisu do nowej rzeczywistości i zapotrzebowania społecznego wynikającego ze zmian ustrojowych i demokratyzacji życia, ale przede wszystkim, czy aktualne ujęcie kodeksowe przestępstwa szpiegostwa w sposób wystarczający zabezpiecza interesy naszego kraju i realnie chroni je przed działaniami obcych służb. A w związku z tym, czy w obecnym stanie prawnym szeroko rozumiane organy ścigania dysponują instrumentami prawnymi, które pozwalają im nie tylko na efektywne rozpoznawanie, ale przede wszystkim na skuteczne ściganie i zwalczanie różnego rodzaju zagrożeń ze strony obcych służb specjalnych.

777

F. Fetke²³ wyraża pogląd, że:

Dotychczasowa praktyka stosowania przepisów aktualnie obowiązującego kodeksu karnego wskazuje, iż przestępstwo szpiegostwa stanowi stosunkowo niewielki odsetek czynów karalnych popełnianych i ściganych w Polsce. W ciągu ostatnich dziesięciu lat w kierunku przestępstwa szpiegostwa prowadzono jedynie kilkanaście postępowań karnych. Zaledwie w kilku przypadkach zapadły wyroki skazujące. Jednak ta statystyka nie odzwierciedla rzeczywistej skali problemu, tj. faktycznych działań obcych służb specjalnych operujących na terenie naszego kraju, a w konsekwencji realnych zagrożeń z ich strony.

Warto zauważyć, iż z moich badań wynika, że w latach 1998–2019 osądzono 13 spraw z art. 130 k.k., w tym skazano 11 osób, a 2 uniewinniono, toczy się postępowanie sądowe w sprawie Mateusza P., zatrzymanego w maju 2016 r., w styczniu 2019 r. zatrzymano 2 osoby podejrzane o szpiegostwo, a w październiku 2019 r. 1 osobę. Wśród skazanych było 5 oficerów Wojska Polskiego, 4 cudzoziemców. Tylko uzasadnienie jednego z wyroków (uniewinniającego Marcina T.) zostało opublikowane,

²² *Ibidem*, s. 93.

²³ *Ibidem*, s. 94.

stąd trudność w odniesieniu się do poglądów zaprezentowanych przez sądy. F. Fetke krytycznie ocenia brak możliwości ścigania działalności obcych wywiadów prowadzonych na terytorium RP, ale nieskierowanych przeciwko RP. Stąd F. Fetke uważa, że ABW jest instytucją uprawnioną do zainicjowania dyskusji o konieczności zmiany brzmienia art. 130 k.k., aczkolwiek sama nie przedstawia konkretnych propozycji²⁴.

Jednak jej²⁵ zdaniem:

Dlatego też konieczne jest rozpoczęcie przez zainteresowane podmioty, tj. środowiska prawnicze, sądy, prokuratury oraz instytucje powołane do rozpoznawania zagrożeń istotnych dla bezpieczeństwa państwa, merytorycznej dyskusji nie tyle nad potrzebą wprowadzenia takich zmian, gdyż wydaje się to bezdyskusyjne, ale nad ich kierunkiem i ostatecznym kształtem.

Według F. Fetke²⁶:

Rozpoznawanie przez uprawnione instytucje, na czele z ABW jako główną służbą o charakterze kontrwywiadowczym, działalności prowadzonej przez przedstawicieli obcych wywiadów na terenie RP, nawet wielopłaszczyznowe i bardzo wnikliwe zgłębienie ich *modus operandi*, rozpracowywanie kontaktów i zadań, często nie wystarcza do stwierdzenia, że konkretne, obserwowane przez nasze służby działania przeciwnika wyczerpują wszystkie znamiona przestępstwa szpiegostwa, i że przez polskie organy ścigania są uznane za niezgodne z polskim prawem. Brak możliwości dokonania takiej kwalifikacji, a co za tym idzie – podjęcia w odpowiednim czasie czynności procesowych prowadzących w konsekwencji do ukarania potencjalnych sprawców, wynika najczęściej z trudności lub wręcz niemożliwości uznania stwierdzonych zachowań za skierowane przeciwko RP, jak też z przyjęcia, że wiadomości przekazywane obcym służbom specjalnym mogą w rzeczywistości zagrażać RP i w konsekwencji wyrządzić realną szkodę jej interesom.

Wydaje się, że zaprezentowane stanowisko wynika przede wszystkim z problemów ABW w zakresie rozpoznawania i efektywnego ścigania działalności szpiegowskiej (procesowe), w tym wykorzystywania możliwości osobowych źródeł informacji. Niewątpliwie należy mieć na uwadze także negatywne reperkusje dla pracy operacyjnej służb specjalnych spowodowane opublikowaniem tzw. raportu o WSI²⁷.

Zdaniem F. Fetke²⁸:

Problemy interpretacyjne w odniesieniu do znamion przestępstwa szpiegostwa pogłębia fakt stosunkowo nielicznej literatury dotyczącej szpiegostwa w ujęciu prawnokarnym. Brakuje zwłaszcza publikacji specjalistycznych, orzeczeń,

²⁴ *Ibidem*, s. 99.

²⁵ *Ibidem*, s. 100.

²⁶ *Ibidem*, s. 94.

²⁷ S. Hoc, *Artykuł 130 k.k.*..., s. 250.

²⁸ F. Fetke, *Szpiegostwo*..., s. 94–95.

głos i komentarzy do ogłoszonych wyroków. Z uwagi na relatywnie niewielką liczbę postępowań karnych w sprawach o szpiegostwo, które zakończone były rozstrzygnięciem, aktualnie brak nawet prawomocnych wyroków, do których można by się odnieść. Jednocześnie warto podkreślić, że choć nie należy dyskutować z wyrokami niezawisłych sądów, niektóre z ogłoszonych rozstrzygnięć zawierają tezy, z którymi trudno zgodzić się osobom w praktyce zajmującym się rozpoznawaniem, zapobieganiem i wykrywaniem przestępstwa szpiegostwa.

Nie można zgodzić się z poglądem Autorki na temat rzekomego braku publikacji w przedmiotowym temacie, gdyż literatura prawnokarna dotycząca szpiegostwa (art. 130 k.k.) jest wieloaspektowa (komentarze, artykuły, podręczniki, glosy).

P. Chlebowicz²⁹, który jako pierwszy zareagował na wypowiedź F. Fetke, uważa – w kontekście definicji pojęcia „obcy wywiad” – że należy zastanowić się nad innymi kierunkami wykładni tego pojęcia. Odwołuje się przy tym do poglądu B. Zająca³⁰, że:

Faktyczne istnienie wywiadu pracującego dla terrorystów stanowi dostateczną przesłankę, by w kwestiach szpiegostwa zwrócić się do doktryny oraz do orzecznictwa o zrewidowanie utartego poglądu, iż wywiadem obcym, owym kontrahentem szpiega, może być tylko odpowiednia, ściśle ograniczona i dokładnie wskazana służba informacyjna obcego państwa.

P. Chlebowicz³¹ wyraża stanowisko, że:

W związku ze zmieniającą się coraz bardziej skomplikowaną rzeczywistością relacji międzynarodowych wydaje się, że być może nauka prawa karnego będzie musiała adaptować tradycyjne konstrukcje normatywne do nowych realiów.

P. Chlebowicz³² określa pogląd F. Fetke jako ciekawy, gdy krytycznie ocenia stan prawny w zakresie regulacji szpiegostwa, zwłaszcza gdy chodzi o „wiadomości”. Jednocześnie stwierdza, iż rozszerzenie pojęcia wiadomości w kontekście znamion art. 130 § 2 k.k. oznaczałoby w praktyce znaczące rozszerzenie pola penalizacji.

Odnosząc się do stwierdzenia F. Fetke³³, że:

Obowiązująca regulacja (art. 130 k.k. – przyp. S.H.) zdaje się bowiem nie przystawać do aktualnej sytuacji, szczególnie w kontekście pojawienia się nowych

²⁹ P. Chlebowicz, *Szpiegostwo z perspektywy prawa karnego i kryminologii*, [w:] S. Pikulski, M. Romańczuk-Grącka, B. Orłowska-Zielińska (red.), *Tożsamość polskiego prawa karnego*, Olsztyn 2011, s. 181.

³⁰ B. Zając, *Terroryzm zmusza do rewizji przepisów i poglądów*, „Rzeczpospolita” z dnia 2 listopada 2000 r.

³¹ P. Chlebowicz, *Szpiegostwo...*, s. 181.

³² *Ibidem*, s. 183.

³³ F. Fetke, *Szpiegostwo...*, s. 99–100.

zagrożeń o charakterze wywiadowczym, a zwłaszcza zauważalnej zmiany metod działania obcych służb specjalnych i przewartościowania ich zainteresowań.

Zauważa, że być może zatem doktryna prawa karnego będzie musiała wypracować nowe ujęcie interpretacyjne, np. w zakresie przedmiotu ochrony regulacji zawartej w art. 130 k.k.

Reasumując swoje wywody, P. Chlebowicz³⁴ stwierdza, że konstrukcja prawna art. 130 k.k. nie budziła w literaturze większych kontrowersji,

jednak zmiany w zakresie sposobów i priorytetów działania obcych służb wywiadowczych spowodowały, iż pojawiły się postulaty *de lege ferenda* formułowane przez organy państwa zwalczające ten typ przestępczości. Postulaty te nie powinny jednak podważać gwarancyjnej funkcji prawa karnego. W tym stanie rzeczy warto byłoby zastanowić się nad potrzebą i ewentualnymi kierunkami zmian konstrukcyjnych art. 130 k.k. Wydaje się, że środowiska naukowe mogłyby włączyć się do dyskusji dotyczących zmian legislacyjnych.

W kolejnym artykule F. Fetke podejmuje problem działania skierowanego przeciwko RP oraz działania mogącego wyrządzić szkodę w kontekście art. 130 k.k.³⁵

Odnosząc się do wyjaśnienia pojęcia „obcy wywiad”, F. Fetke nawiązuje do poglądu B. Zająca³⁶, że

dbałość o suwerenność Rzeczypospolitej Polskiej wymaga by przez obcy wywiad rozumieć nie tylko zagraniczne ogniwa i służby ochronne, policyjne, które na rzecz obcego państwa zajmują się zbieraniem danych na polskim terytorium lub na temat Polski i jej mieszkańców albo w celu wykorzystania tych danych na szkodę polskich interesów lub obywateli i osób będących pod opieką państwa polskiego.

Stąd jej³⁷ zdaniem

do uznania określonej instytucji za organizację wywiadowczą niezbędne są pełnienie przez nią funkcji wywiadowczych oraz wywiadowczy charakter jej działania. Zagadnieniem wtórnym natomiast, nierzutującym w sposób zasadniczy na kwalifikację takiej instytucji, jest jej nazwa, siedziba, struktura organizacyjna, sposób podporządkowania czy formalne źródła finansowania prowadzonej działalności.

³⁴ P. Chlebowicz, *Szpiegostwo...*, s. 188.

³⁵ F. Fetke, *Działania skierowane przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej oraz działania mogące wyrządzić szkodę Rzeczypospolitej Polskiej w świetle regulacji art. 130 kodeksu karnego*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2011, nr 4, s. 102–112.

³⁶ B. Zając, *W masce lub bez*, „Rzeczpospolita” z dnia 21 lutego 2000 r.

³⁷ F. Fetke, *Działania...*, s. 105–106.

Zdaniem F. Fetke³⁸ dotychczasowe określenie problematyki „wiadomości” w ujęciu art. 130 k.k. sprawia, że ocena rzeczywistych możliwości narażenia na szkodę interesów państwa polskiego jest bardzo skomplikowana lub w wielu przypadkach wręcz niemożliwa do sporządzenia.

Trudno jest jednoznacznie stwierdzić, kiedy i w jakich okolicznościach „obcy wywiad” (w tym rozumieniu także służby państw sojusznicznych, partnerskich) użyje wiadomości na szkodę RP. Należy przy tym zdawać sobie sprawę, iż dla służb wywiadowczych, których głównym celem i zasadniczym zadaniem jest zdobywanie wszelkich informacji, nie ma w istocie wiadomości nieważnych, a wszystko zależy od tego, w jaki sposób będą one wykorzystane w przyszłości.

Autorka³⁹ już niejako jako funkcjonariusz stwierdza:

Potrzeba zmiany postrzegania przez polskie sądy pojęć działań skierowanych przeciwko RP oraz mogących wyrządzić szkodę RP jest dla Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, jako dla służby powołanej do ochrony bezpieczeństwa wewnętrznego państwa i jego porządku konstytucyjnego, szczególnie istotna. Nie jest możliwe bowiem tolerowanie na polskim terytorium ujawnionej działalności podmiotów ewidentnie związanych z obcym wywiadem, bez wiedzy i zgody władz naszego kraju.

F. Fetke⁴⁰ stwierdza, że:

Abstrahując od ograniczonej możliwości ścigania szpiegów należy podkreślić, że również samo monitorowanie opisanej działalności jest przy obecnym stanie prawa utrudnione. Rozpatrując powyższy problem na przykładzie uprawnień przyznanych Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego trzeba zauważyć, że aktualne brzmienie art. 130 k.k. ogranicza dostęp do niektórych metod pracy operacyjnej stosowanych w celu realizacji zadań określonych w art. 5 ust. 1 ustawy o ABW oraz AW. Najwyraźniej widać to na przykładzie warunków niezbędnych do zastosowania kontroli operacyjnej. Zapis art. 27 wspomnianej ustawy wskazuje, iż kontrolę operacyjną można stosować przy wykonywaniu czynności operacyjno-rozpoznawczych, a więc rozpoznawaniu, zapobieganiu i wykrywaniu przestępstw w tym m.in. szpiegostwa. Uznanie zatem, iż działania obcych służb prowadzone na szkodę innego państwa na terytorium RP nie wypełniają znamion szpiegostwa, prowadzi do sytuacji, w której w przypadku uzyskania podejrzeń o prowadzeniu takiej działalności, brak jest możliwości jej rozpoznawania z zastosowaniem kontroli operacyjnej.

Problematyka zwalczania szpiegostwa pozostaje w polu działania ABW i SKW, jednak tylko ABW posiada kompetencje w zakresie ścigania. Za błędny należy uznać pogląd F. Fetke, jakoby art. 130 k.k. ograniczał dostęp do niektórych metod pracy operacyjnej. Ograniczenia wynikają z ustawy

³⁸ *Ibidem*, s. 109–110.

³⁹ *Ibidem*, s. 111.

⁴⁰ F. Fetke, *Szpiegostwo...*, s. 96–97.

o ABW oraz AW, a w procesie legislacyjnym prowadzonym w 2002 r. zwracano uwagę na zawężenie kompetencji w zakresie stosowania kontroli operacyjnej ABW, ale przedstawiciele strony rządowej wyjaśnili, iż jest to przemyślane działanie (autor był ekspertem Komisji Nadzwyczajnej Sejmu).

W ABW rozpoznawaniem, zapobieganiem i wykrywaniem przestępstw szpiegostwa zajmuje się Departament Kontrwywiadu (Departament II), a ściganiem sprawców – Departament Postępowań Karnych (Departament III)⁴¹. W SKW rozpoznawaniem, zapobieganiem i wykrywaniem przestępstw szpiegostwa zajmuje się Zarząd I⁴². Trudno podzielić pogląd, że SKW powinna posiadać prawo do wykonywania czynności dochodzeniowo-śledczych, gdyż przez integrację funkcji kontrwywiadowczej z egzekutywną prawa przywrócony zostałby model działania wojskowej służby specjalnej z okresu przed powołaniem WSI (z pozostawieniem funkcji porządkowej ŻW)⁴³.

Należy zaproponować brzmienie art. 27 ust. 1 ustawy o ABW oraz AW⁴⁴: „Art. 27.1. Przy wykonywaniu czynności operacyjno-rozpoznawczych, podejmowanych przez ABW w celu realizacji zadań określonych w art. 5 ust. 1 pkt 1 i 2, gdy inne środki okazały się bezskuteczne albo nieprzydatne, sąd – na pisemny wniosek Szefa ABW, złożony po uzyskaniu pisemnej zgody Prokuratora Generalnego – może, w drodze postanowienia, zarządzić kontrolę operacyjną”. Należy zauważyć, że UOP miał szersze uprawnienia w zakresie stosowania kontroli operacyjnej niż aktualnie ABW, gdyż mogła być ona stosowana także w zakresie rozpoznania i przeciwdziałania zagrożeniom godzącym w bezpieczeństwo, obronność, niezależność, całość i międzynarodową pozycję państwa (art. 10 w zw. z art. 1 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Urzędzie Ochrony Państwa⁴⁵).

Należy wskazać na zjawisko asymetrii w uprawnieniach służb specjalnych. Według art. 31 ustawy o SKW oraz SWW przy wykonywaniu czynności operacyjno-rozpoznawczych podejmowanych przez SKW w celu realizacji zadań określonych w art. 5 tej ustawy, gdy inne środki okazały się bezskuteczne albo będą nieprzydatne, sąd na pisemny wniosek Szefa SKW, złożony po uzyskaniu pisemnej zgody Prokuratora

⁴¹ Zarządzenie nr 163 Prezesa Rady Ministrów z dnia 26 września 2018 r. w sprawie nadania statutu Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego (M.P. poz. 927).

⁴² Zarządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 21 kwietnia 2017 r. w sprawie nadania statutu Służbie Kontrwywiadu Wojskowego (M.P. poz. 431).

⁴³ K. Kula, *Obszar działania Służby Kontrwywiadu Wojskowego*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2010, nr 4, s. 33.

⁴⁴ S. Hoc, *Art. 130 k.k.*, s. 259.

⁴⁵ Dz.U. z 1999 r. Nr 51, poz. 526 ze zm.

Generalnego, może, w drodze postanowienia, zarządzić kontrolę operacyjną. Wynika stąd, że zastosowanie kontroli operacyjnej może dotyczyć wszystkich zadań określonych w art. 5 ustawy o SKW oraz SWW, a nie tylko rozpoznania, zapobiegania, wykrywania przestępstw oraz ścigania ich sprawców, jak w art. 5 ust. 1 pkt 2 ustawy o ABW oraz AW.

Według L. Gardockiego⁴⁶ przepis art. 130 § 4 k.k. ujęty jest w sposób nieprecyzyjny, ponieważ jego tekst mógłby sugerować, że chodzi o każde organizowanie lub kierowanie obcym wywiadem, bez względu na związek takiej działalności z interesami polskimi. Dlatego też jego zdaniem interpretacja art. 130 § 4 k.k. musi być zawężająca, tak by uwzględniała wcześniejsze paragrafy tegoż artykułu. Podobne stanowisko prezentuje A. Marek⁴⁷, zdaniem którego w art. 130 § 4 k.k. popełniono usterkę legislacyjną, gdyż nie wskazano, że chodzi o organizowanie lub kierowanie działalnością obcego wywiadu przeciwko Polsce. Ponieważ, jak podkreśla, absurdem byłoby penalizowanie w polskim Kodeksie karnym podejmowania tego typu działań na rzecz wywiadów sojuszniczych, niewymierzonych przeciwko Polsce, należy ograniczyć penalizację do działań organizacyjnych i kierowniczych wywiadu skierowanego przeciwko państwu polskiemu. A Wąsek⁴⁸ podkreśla, że przepis art. 130 § 4 k.k. należy uzupełnić wskazaniem, iż chodzi o organizowanie lub kierowanie działaniem obcego wywiadu przeciwko Polsce, gdyż w obecnym brzmieniu przepis ten obejmuje każdy obcy wywiad, także sojuszniczy.

Prezydencki projekt nowelizacji Kodeksu karnego z dnia 20 grudnia 2001 r. (druk nr 181, Sejm IV kadencji) przewiduje, iż w art. 130 § 4 k.k. po wyrazie „wywiadu” dodana zostanie fraza „przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej”. Według projektodawców uzupełnienie art. 130 § 4 k.k. wskazaniem, iż zaostrzonej karalności na podstawie tego przepisu Rzeczypospolitej Polskiej podlega organizowanie lub kierowanie działalnością obcego wywiadu przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej usuwa błąd legislacyjny. Projekt nie został uchwalony. Dlatego też interpretacja art. 130 § 4 k.k. musi być zawężająca przez rozumienie go w kontekście poprzedzających go paragrafów art. 130⁴⁹.

⁴⁶ L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2010, s. 226.

⁴⁷ A. Marek, *Komentarz do kodeksu karnego. Część szczególna*, Warszawa 2000, s. 26 oraz *Opinia z września 2000 r. dla Ministra Sprawiedliwości na temat proponowanych zmian w Kodeksie karnym*.

⁴⁸ A. Wąsek, *Opinia na temat rządowego i poselskich projektów ustaw o zmianie ustawy – Kodeks karny (druki nr: 1672, 2027, 2935, 2510, 2491, 1932)*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2001, nr 1, s. 94.

⁴⁹ L. Gardocki, *Prawo...*, s. 226; P. Kardas, [w:] *Kodeks...*, s. 133; J. Wojciechowska, [w:] A. Wąsek, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Tom I*, Warszawa 2010, s. 77.

W projekcie nowelizacji Kodeksu karnego z dnia 5 listopada 2013 r. Komisja Kodyfikacyjna proponuje następujące zmiany: w art. 130 § 4 otrzymuje brzmienie: „§ 4. Kto działalność obcego wywiadu przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej organizuje lub nią kieruje, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze 25 lat pozbawienia wolności”, w art. 138 § 2 otrzymuje brzmienie: „§ 2. Przepisy art. 127, 128 oraz 131 stosuje się odpowiednio, jeżeli czyn zabroniony popełniono na szkodę państwa sojuszniczego, a państwo to zapewnia wzajemność”, po § 2 dodaje się § 3 w brzmieniu: „§ 3. przepisy art. 130 oraz 131 stosuje się odpowiednio, jeżeli czyn zabroniony popełniono na szkodę państwa sojuszniczego, a państwo to zapewnia wzajemność lub gdy zachodzi uzasadniona obawa, że w wyniku działalności obcego wywiadu może dojść do naruszenia wolności i praw człowieka”. Z uzasadnienia projektu wynika, że w treści art. 130 § 4 k.k. sprecyzowano, że chodzi o wywiad podejmujący działania przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej, nie ma żadnego uzasadnienia penalizowanie czynu polegającego na organizacji lub kierowaniu działalnością jakiegokolwiek wywiadu. Projektowana zmiana wyraźnie łączy więc zakres odpowiedzialności karnej na gruncie art. 130 § 4 k.k. z treścią pierwszego paragrafu tego przepisu. Natomiast modyfikacja treści art. 138 § 1 i 2 k.k. uzasadniona jest z kolei przekonaniem, że karygodna jest taka działalność wywiadowcza prowadzona na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, która co prawda nie jest skierowana przeciwko interesom RP lub państw sojusznicznych, ale zachodzi uzasadniona obawa, że w wyniku działalności obcego wywiadu może dojść do naruszenia wolności i praw człowieka. Chodzi w szczególności o wykorzystanie wiadomości uzyskanych przez wywiad państwa, które w stosunkach wewnętrznych nie przestrzega standardów międzynarodowych w zakresie ochrony praw i wolności człowieka. Niekiedy prowadzone są bowiem na terytorium państwa polskiego działania obcych wywiadów polegające na penetracji środowisk emigracyjnych czy też zbieraniu informacji o obywatelach obcych państw przebywających czasowo w Polsce. *De lege lata* biorąc pod uwagę zasady wykładni, przyjąć należy, aczkolwiek nie wynika to z brzmienia § 4 art. 130 k.k., że również w tym przypadku chodzi o działalność obcego wywiadu przeciwko RP, a nie o każdą działalność wywiadu.

W poselskim (PiS) projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 1117, Sejm RP VII kadencji), którego pierwsze czytanie odbyło się 8 i 22 marca 2013 r. (projekt skierowano do Komisji Nadzwyczajnej ds. Zmian w Kodyfikacjach), proponuje się m.in. zmianę art. 130 k.k. przez zaostrenie odpowiedzialności karnej oraz dodanie przepisu § 5, w myśl którego sąd, skazując sprawcę

za czyn określony w § 1, 2, 3 lub 4 tego artykułu, orzeknie środek karny w postaci pozbawienia praw publicznych, a jeżeli sprawcą będzie żołnierz zawodowy, także środek karny, o którym mowa w art. 326 § 1 k.k., tj. wydalenie z zawodowej służby wojskowej. Propozycję oceniam krytycznie.

W nowelizacji Kodeksu karnego z dnia 13 czerwca 2019 r. (skierowanej przez Prezydenta RP do Trybunału Konstytucyjnego) sprawca przestępstwa z art. 130 § 2 k.k. podlega karze pozbawienia wolności od lat 3 do 20, a sprawca przestępstwa z art. 130 § 4 k.k. podlega karze pozbawienia wolności od lat 5 do 25. Są to bardzo surowe sankcje karne, należy zauważyć, iż najwyższa kara wymierzona za szpiegostwo w latach 1998–2018 wyniosła 7 lat pozbawienia wolności.

Kolejny artykuł F. Fetke⁵⁰ dotyczy możliwości ścigania sprawców przestępstwa szpiegostwa na szkodę państwa sojuszniczego. Autorka poszerza swój wcześniejszy wywód dotyczący braku wystarczających narzędzi prawnych do rozpoznawania działalności obcych wywiadów na terytorium RP, jeżeli działania te nie są skierowane przeciwko RP. Analizuje przy tym przepis art. 138 § 2 k.k., w tym takie pojęcia jak „państwo sojusznicze”, „wzajemność”. Wyraża przy tym nadmierną troskę o interesy innych państw, twierdząc, że

podejmowanie i prowadzenie na terenie naszego kraju działań wywiadowczych przez podmioty powiązane z obcymi służbami może w istocie pozostawać poza zakresem regulacji norm prawa karnego. Nawet monitorowanie takiej działalności, w sensie szeroko rozumianej profilaktyki, może być bardzo utrudnione. Jednocześnie państwo trzecie, nawet jeżeli pozostaje w sojuszu z Polską, nie może otrzymać w tej materii dostatecznego wsparcia, co w rezultacie może doprowadzić do uzasadnionych pretensji, szczególnie jeśli zdobędzie dowody, że działalność wywiadowcza innego kraju przeciwko jego interesom prowadzona na polskim terytorium odbywa się poza wszelką kontrolą, a nawet jest tolerowana przez polskie władze.

Nie zgłasza jednak konkretnych propozycji *de lege ferenda*. Wspomina o problemach z ENA osób podejrzanych o szpiegostwo w kontekście art. 607p § 1 pkt 6 k.p.k. Krytycznie przy tym odnosi się do postanowienia Sądu Apelacyjnego w Warszawie, który uznał przestępstwo szpiegostwa za przestępstwo popełnione bez użycia przemocy z przyczyn politycznych⁵¹.

⁵⁰ F. Fetke, *Możliwości ścigania sprawców przestępstwa szpiegostwa na szkodę państwa sojuszniczego – uwagi de lege ferenda*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2015, nr 12, s. 88–96.

⁵¹ *Ibidem*, s. 93–94.

P. Chlebowicz⁵² w kontekście sprawy Mateusza P. (któremu po zatrzymaniu w maju 2016 r. prokuratura postawiła zarzut działania na rzecz wywiadu cywilnego Federacji Rosyjskiej i wywiadu chińskiego przeciwko RP) zauważa, że działania wywiadu mogą polegać na: 1) klasycznym szpiegostwie, czyli zdobywaniu wiadomości, najczęściej stanowiących tajemnicę, choć nie jest to warunek *sine qua non*, 2) prowadzeniu tajnych operacji politycznych lub paramilitarnych włącznie z zabójstwami politycznymi.

P. Chlebowicz⁵³ zauważa, że jego zdaniem wykładnia gramatyczna przepisu art. 130 § 1 k.k. prowadzi do wniosku, że konstrukcja art. 130 k.k. penalizuje tylko jedną formę działania służb wywiadowczych – formę szpiegostwa polegającego na uzyskiwaniu wiadomości na szkodę Rzeczypospolitej Polskiej. Jego zdaniem mimo że art. 130 k.k. składa się ze znamion ocennych, to brak jest argumentu do przyjęcia, że ustawodawca penalizuje wszystkie możliwe przejawy aktywności obcych wywiadów, jak np. prowadzenie operacji politycznych lub propagandowych. Ten pogląd nie jest przekonujący.

P. Chlebowicz⁵⁴ stawia pytanie: czy przepis art. 130 § 1 k.k. może stanowić efektywne narzędzie sankcjonujące zachowania, które wynikają z wykonywania zadań wywiadowczych, rozumianych jako działania inspirowane bądź stanowiące realizację operacji propagandowych nowego typu, określanych niekiedy jako przejaw wojny informacyjnej? Stąd, jak zauważa, być może regulacje prawne dotyczące szpiegostwa wymagają uzupełnienia. Dlatego też uważa, że sprawa Mateusza P. może stanowić punkt wyjścia do rzeczowej dyskusji nad normatywnym kształtem przepisów przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej.

A. Lebedowicz⁵⁵ podejmuje również problem szpiegostwa w prawie karnym, zdaje się być odkrywczy, gdy stwierdza:

Udowodnienie przestępstwa szpiegostwa na gruncie obecnie obowiązującego k.k. jest niezwykle trudne, o czym świadczy chociażby okoliczność, że w okresie jego funkcjonowania prowadzono zaledwie kilkanaście postępowań o czyn z art. 130 k.k., a tylko kilka spraw zakończyło się wydaniem wyroku skazującego (pomimo świadomości, że na terenie RP aktywnie działa wiele obcych służb specjalnych).

Świadomość to za mało, liczą się fakty.

⁵² P. Chlebowicz, *Artykuł 130 § 1 k.k. na tle nowych zagrożeń wywiadowczych*, [w:] W. Cieślak, M. Romańczuk-Grącka (red.), *Między stabilnością a zmiennością prawa karnego. Dylematy ustawodawcy*, Olsztyn 2017, s. 285.

⁵³ *Ibidem*, s. 287.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 288.

⁵⁵ A. Lebedowicz, *Istota szpiegostwa w polskim prawie karnym*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2017, nr 2 (26), s. 42.

A. Lebedowicz powtarza pogląd F. Fetke⁵⁶, że orzecznictwo w sprawach o szpiegostwo jest niezwykle ubogie, a literatura specjalistyczna odnosi się do tego problemu zbyt ogólnikowo. Zgadza się także z kontrolerskim poglądem F. Fetke⁵⁷, że

art. 130 k.k. w aktualnym brzmieniu stanowi ograniczenie w dostępie do niektórych metod pracy operacyjnej, które są stosowane do realizacji zadań określonych w art. 5 ust. 1 ABWAWU. przykładem może tu być przepis art. 27 tej ustawy, pozwalający na stosowanie kontroli operacyjnej w ramach czynności operacyjno-rozpoznawczych w celu m.in. wykrycia szpiegostwa. Jednakże w przypadku ustalenia, że działanie obcej służby wywiadowczej prowadzone na szkodę innego państwa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej stanowi szpiegostwo (w rozumieniu art. 130 k.k.), wyłączona jest możliwość rozpoznania takiej działalności z wykorzystaniem kontroli operacyjnej.

Zdaniem A. Lebedowicza⁵⁸:

Kompletowanie materiału dowodowego w sprawie o szpiegostwo jest zadaniem bardzo trudnym i wymaga znacznego skorelowania wysiłku prokuratora oraz funkcjonariuszy służb specjalnych.

Według A. Lebedowicza⁵⁹:

Kopalnią wiedzy o figurancie podejrzanym o szpiegostwo na etapie czynności operacyjno-rozpoznawczych mogą być materiały pozyskane w ramach instytucji uregulowanej w art. 27 ABWAWU, tj. w drodze kontroli operacyjnej.

W innym miejscu odkrywczo stwierdza⁶⁰, że:

Osoby parające się procederem szpiegostwa zazwyczaj posługują się specyficznym językiem świata służb specjalnych, pełnego wieloznaczności, nieścisłości, swoistego subjęzyka, stąd też zasadne może się także okazać powołanie biegłego z zakresu interpretacji języka wywiadowczego.

Inne rażące stwierdzenie A. Lebedowicza⁶¹:

Natomiast w przypadku ustalenia, że z określonej instytucji państwowej (mającej w swoim zasobie dane szczególnie istotne z punktu widzenia interesów Rzeczypospolitej Polskiej) wyciekają informacje o statusie tajemnicy państwowej [w ustawie z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych pojęcie nie funkcjonuje! – przyp. S.H.], można stosować do ograniczenia kręgu

⁵⁶ F. Fetke, *Szpiegostwo...*, s. 94.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 97.

⁵⁸ A. Lebedowicz, *Istota...*, s. 50.

⁵⁹ *Ibidem*, s. 51.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ *Ibidem*, s. 52.

osób podejrzanych (a w trybie art. 192 lit. a KPK) ekspertyzę poligraficzną lub też posłużyć się profilowaniem kryminalistycznym,

a na s. 53 odnosi się przecież do ustawy o ochronie informacji niejawnych!

A. Lebiegowicz⁶², wychodząc z założenia, iż polski Kodeks karny w sposób zbyt wąski zakreśla znamiona przestępstwa szpiegostwa zarówno w postaci podstawowej, jak i w odniesieniu do wrogich działań wywiadowczych niejako na ich przedpolu (przygotowanie do szpiegostwa właściwego), bezpodstawnie nie piętnuje zdrady ojczyzny przez wprowadzenie surowszej karalności w zależności od osoby sprawcy (funkcjonariusz publiczny) oraz amoralnych motywów podjęcia działalności szpiegowskiej (działanie w celu osiągnięcia korzyści majątkowej), proponuje kazuistyczne treści art. 130. Propozycję oceniam krytycznie, m.in. ze względu na poszerzenie kryminalizacji, wprowadzenie zdrady ojczyzny, określeń publicystycznych (wroga działalność).

W maju 2017 r. w ramach Biblioteki „Przeglądu Bezpieczeństwa Wewnętrznego” ukazało się opracowanie mające przede wszystkim wymiar praktyczny, a mniej naukowy⁶³. Ze wstępu wynika, że opracowanie zostało oparte na źródłach otwartych – informacjach o dokumentach dostępnych w Internecie. W kontekście podjętych rozważań warto zwrócić uwagę na część II, w której poruszono następujące kwestie: definicje pojęć „szpiegostwo” i „terroryzm” w następujących państwach: Belgia, Francja, Holandia, Luksemburg, Niemcy, Stany Zjednoczone Ameryki (s. 55–105). Są to przede wszystkim tłumaczenia wybranych aktów prawnych, ze stosunkowo skromnym komentarzem, bez wykorzystania literatury przedmiotu, ale takie było założenie Autorów – jak należy przyjąć. Szczególną uwagę zwrócono na rozwiązania francuskie – na podstawie przede wszystkim Kodeksu karnego Francji z dnia 22 lipca 1992 r. (s. 58–66). Przetłumaczono przepisy zawarte w rozdziale 1 „O zdradzie i szpiegostwie” (Księga IV – „Przestępstwa i delikty przeciwko narodowi, państwu i porządkowi publicznemu”, tytuł 1 – „Zamachy na fundamentalne interesy państwa”) – art. 410-1, 411-1, 411-4 do do 411-19. Tłumaczenie tych przepisów według jego Autora jest następujące⁶⁴:

Art. 410-1. Fundamentalne interesy państwa w rozumieniu niniejszego tytułu oznaczają jego niepodległość, integralność terytorialną, bezpieczeństwo, republikańską formę instytucji, obronność, dyplomację, ochronę obywateli Francji

⁶² *Ibidem*, s. 43–44.

⁶³ *Analiza rozwiązań prawnych w zakresie funkcjonowania służb specjalnych w wybranych państwach*, Warszawa 2017. Autorzy są objęci anonimizacją, brak informacji o zrecenzowaniu pracy, ale inicjatywa cenna.

⁶⁴ *Ibidem*, s. 59–60.

w kraju i za granicą, ochronę środowiska naturalnego oraz najważniejsze elementy jego potencjału naukowego, gospodarczego i dziedzictwa kulturowego. Art. 411-1. Czyny określone w art. 411-2 do 411-11 stanowią zdradę, jeżeli są popełnione przez obywatela Francji lub żołnierza pełniącego służbę dla Francji albo szpiegostwo, jeżeli są popełnione przez jakąkolwiek inną osobę.

Sekcja 2. Udzielanie informacji wywiadowczych obcemu mocarstwu

Art. 411-4. Udzielanie informacji wywiadowczych obcemu mocarstwu, przedsiębiorstwu, innemu zagranicznemu podmiotowi lub podmiotowi znajdującemu się pod kontrolą innego państwa lub jego agentów w celu wywołania nieprzyjacielskich działań albo aktów agresji wobec Francji podlega karze pozbawienia wolności na 30 lat i grzywnie w wysokości 450 000 euro.

Tej samej karze podlega działanie polegające na dostarczaniu obcemu mocarstwu, przedsiębiorstwu lub innemu zagranicznemu podmiotowi albo podmiotowi znajdującemu się pod kontrolą innego państwa lub jego agentów środków pozwalających na wywołanie nieprzyjacielskich działań albo aktów agresji wobec Francji.

Art. 411-5. Jeżeli działanie polegające na udzielaniu informacji wywiadowczych obcemu mocarstwu, przedsiębiorstwu, innemu zagranicznemu podmiotowi albo podmiotowi znajdującemu się pod kontrolą innego państwa lub jego agentów może zagrozić fundamentalnym interesom państwa, sprawca podlega karze 10 lat pozbawienia wolności lub 150 000 grzywny.

Sekcja 3. Dostarczanie informacji obcemu mocarstwu

Art. 411-6. Dostarczanie lub udostępnianie obcemu mocarstwu, przedsiębiorstwu, podmiotowi zagranicznemu lub znajdującemu się pod kontrolą innego państwa albo jego agentów informacji, technologii, przedmiotów, dokumentów, zinformatyзовanych danych lub rejestrów, których wykorzystanie, rozpowszechnianie lub połączenie w całość stanowi zagrożenie fundamentalnych interesów państwa, podlega karze 15 lat pozbawienia wolności i 225 000 euro grzywny.

Art. 411-7. Pozyskiwanie informacji, technologii, podmiotów, dokumentów, zinformatyзовanych danych lub rejestrów, których wykorzystanie, rozpowszechnianie albo połączenie w całość stanowi zagrożenie fundamentalnych interesów państwa, podlega karze 10 lat pozbawienia wolności i 150 000 euro grzywny.

Art. 411-8. Prowadzenie działalności mającej na celu uzyskanie lub dostarczanie instrumentów, informacji, technologii, przedmiotów, dokumentów, zinformatyзовanych danych lub rejestrów, których wykorzystanie, rozpowszechnianie albo połączenie w całość stanowi zagrożenie fundamentalnych interesów państwa, na rachunek obcego mocarstwa, przedsiębiorstwa lub podmiotu zagranicznego albo znajdującego się pod kontrolą innego państwa lub jego agentów podlega karze 10 lat pozbawienia wolności lub 150 000 euro grzywny.

Sekcja 4. Sabotaż

Art. 411-9. Działanie polegające na zniszczeniu, uczynieniu niezdadnym do użytku, podrobieniu lub przerobieniu dokumentu, materiału, konstrukcji, wyposażenia, instalacji, urządzenia technicznego lub zautomatyzowanego przetwarzania informacji albo wywołaniu w nich wad, jeżeli może to zagrażać fundamentalnym interesom państwa, podlega karze 15 lat pozbawienia wolności lub 225 000 euro grzywny.

Sekcja 5. Udzielenie fałszywych informacji

Art. 411-10. Udzielenie władzom cywilnym lub wojskowym Francji fałszywych informacji w celu wprowadzenia ich w błąd i wywołania zagrożenia fundamen-

talnych interesów państwa z zamiarem realizacji interesów obcego mocarstwa, przedsiębiorstwa lub podmiotu zagranicznego albo znajdującego się pod kontrolą innego państwa podlega karze 7 lat pozbawienia wolności lub 10 000 euro grzywny.

Art. 411-11. Podżeganie do popełnienia ww. czynów, przez składanie obietnic, ofert, wywieranie nacisku, stosowanie gróźb lub przemocy, jeżeli do popełnienia czynu nie doszło z przyczyn niezależnych od woli podżegacza, podlega karze 7 lat pozbawienia wolności lub 100 000 grzywny.

Tłumaczenia rozwiązań niemieckich nasuwają pewne uwagi (s. 73–76) – w wersji polskiej są sekcje, a nie paragrafy, brak jest tłumaczenia § 97, 97a, 97b, zamiast słowa „ktokolwiek” jest słowo „kto”. Warto zwrócić uwagę na dostępny przekład na język polski Kodeksu karnego RFN i występujące różnice w tekstach tłumaczonych⁶⁵.

W październiku 2017 r. w ramach Biblioteki „Przeglądu Bezpieczeństwa Wewnętrznego” ABW ukazało się kolejne wartościowe opracowanie⁶⁶. W rozdziale IV pracy P. Burczaniuk zajmuje się przestępstwem szpiegostwa, przedstawia rys historyczny, aktualne regulacje na tle doświadczeń praktycznych i analizę prawnoporównawczą wybranych państw (s. 86–107). Struktura tego rozdziału jest następująca: wstęp, analiza historyczna, szpiegostwo w Kodeksie karnym z 1997 r., szpiegostwo w systemach prawnych wybranych państw, wyzwania regulacyjne przestępstwa szpiegostwa w polskim prawie karnym, zakończenie. Rozważania polskie oparte zostały na wybranej literaturze przedmiotu, co rodzi pewien niedosyt. P. Burczaniuk w pełni popiera tezy B. Zająca, mające jednak przede wszystkim wymiar publicystyczny, nieuwzględniający obecnej regulacji prawnej przestępstw o charakterze terrorystycznym i ustawodawstwa antyterrorystycznego z 2016 r.⁶⁷

P. Burczaniuk, podobnie jak wcześniej F. Fetke, jest entuzjastą francuskich rozwiązań prawnokarnych w zakresie szpiegostwa, które są bardzo kazuistyczne (art. 411-2–411-11).

Podkreśla, że francuskie przepisy karne uznają szpiegostwo za zdradę, jeżeli jest popełnione przez obywatela francuskiego lub żołnierza pełniącego służbę dla Francji, albo szpiegostwo, jeżeli czyn jest popełniony przez jakąkolwiek inną osobę. Zauważa przy tym, że Kodeks karny Francji szeroko ujmuje podmioty, na rzecz których przekazywanie informacji

⁶⁵ *Deutsches Strafgesetzbuch*, tłum. E. Tuora-Schwierskott, Regensburg 2016.

⁶⁶ *Uprawnienia służb specjalnych z perspektywy współczesnych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego. Wybrane zagadnienia*, red. P. Burczaniuk, Warszawa 2017, według dostępnych danych: naczelnika Biura Prawnego ABW, współpracownika WPiA UKSW, który dnia 12 czerwca 2019 r. w tej uczelni obronił rozprawę doktorską pt. „Aspekty normatywne kreacji prawa gospodarczego”.

⁶⁷ *Ibidem*, s. 97.

jest uznawane za szpiegostwo (poza organami obcych państw, przepisy uwzględniają także podmioty niepubliczne, jak np. przedsiębiorstwa czy podmioty prywatne kontrolowane przez te państwa). W art. 411-6 do art. 411-8 uregulowano dostarczanie informacji obcemu mocarstwu⁶⁸.

Ustawodawca francuski dopuszcza szeroki krąg podmiotów, które mogą prowadzić działalność wywiadowczą, mają to być jednak podmioty obce. Ustawodawca w art. 410-1 definiuje fundamentalne interesy państwa, jest to katalog zamknięty, co różni to rozwiązanie od znamienia art. 130 § 1 k.k. „przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej”. Skonkretyzowano sposoby prowadzenia działalności wywiadowczej. Autor nie odniósł się do literatury⁶⁹ dotyczącej Kodeksu karnego Francji ani do praktyki funkcjonowania przepisów penalizujących szpiegostwo, np. przez zasięgnięcie przez ABW informacji w Generalnej Dyrekcji Bezpieczeństwa Wewnętrznego (DGSI) – poprzedniczki DST (realizuje m.in. zadania kontrwywiadowcze).

Omawiając niemieckie regulacje prawne, P. Burczaniuk zauważa, że szpiegostwo jest odmianą przestępstwa zdrady, błędnie jednak używa określenia „sekcja” zamiast „paragraf”, na uwagę jego zdaniem zasługuje zdefiniowanie pojęcia „działalność wywiadowcza”.

Wspomina także o regulacjach rosyjskich, nie dostrzega w tym zakresie dorobku literatury polskiej⁷⁰ ani zmian w brzmieniu art. 276 k.k. Federacji Rosyjskiej.

Ustawą Nr 190-FZ z dnia 12 listopada 2012 r. dokonano nowelizacji art. 276 k.k. FR. Obecnie zakazane jest: przekazywanie, zbieranie, kradzież lub przechowywanie w celach przekazania państwu obcemu, międzynarodowej lub zagranicznej organizacji lub ich przedstawicielom informacji stanowiących tajemnicę państwową, a także przekazywanie lub zbieranie na polecenie obcego wywiadu lub osoby działającej w jego interesach innych informacji do wykorzystania ich przeciwko bezpieczeństwu Federacji Rosyjskiej, to jest szpiegostwo, jeśli czyny te popełniane są przez

⁶⁸ *Ibidem*, s. 98 i n.

⁶⁹ V. Malabat, *Droit pénal spécial*, Paris 2006; M.-L. Rassat, G. Roujou de Boubée, *Droit pénal spécial*, Paris 2008; J.C. Planque, *Droit pénal spécial*, Rosny-sous-Bois 2009; J. Pradel, M. Danti-Juan, *Droit pénal spécial*, Paris 2007; K. Poklewski-Kozieł, *Nowy kodeks karny Francji*, „Państwo i Prawo” 1993, nr 9, s. 25–39; M. Rogacka-Rzewnicka, *Prawo karne*, [w:] A. Machowska, K. Wojtyczek (red.), *Prawo francuskie*, Tom I, Kraków 2006, s. 449–496.

⁷⁰ S. Hoc, *Szpiegostwo w kodeksie karnym Federacji Rosyjskiej*, [w:] A. Adamski, J. Bojarski, P. Chrzczonowicz, M. Leciak (red.), *Nauki penalne wobec szybkich przemian socjokulturowych. Księga jubileuszowa Profesora Mariana Filara. Tom II*, Toruń 2012; K. Laskowska, *Ewolucja przestępstwa szpiegostwa w radzieckim i rosyjskim prawie karnym*, [w:] D. Mucha (red.), *O stabilność kodeksu karnego w świetle realiów. Księga jubileuszowa prof. zw. dra hab. Stanisława Hoca. Tom I*, Opole 2018.

cudzoziemca lub osobę bez obywatelstwa, zagrożone karą pozbawienia wolności na okres od 10 do 20 lat.

Wprowadzone zmiany miały nie tylko charakter redakcyjny, ale także rozszerzyły zakres znamion. Wprowadzono pojęcia „organizacja międzynarodowa” i „osoba działająca w interesach obcego wywiadu”, a wyeliminowano pojęcie „szkoda”. Ponadto według przepisu w obecnej redakcji ochronie podlega nie tylko bezpieczeństwo zewnętrzne, lecz także wewnętrzne Federacji Rosyjskiej. Zagrożenie karne nie uległo zmianie⁷¹.

P. Burczaniuk⁷² uważa, że:

Sposób określenia znamion czynu zabronionego zawarty w art. 130 kodeksu karnego, w wielu wymiarach, co pokazała powyższa analiza, jest niezbyt fortunny, często niewystarczający, a przede wszystkim niejasny i mało precyzyjny. Sprzyja to odmiennym interpretacjom tego przestępstwa w doktrynie, co może doprowadzić, i doprowadza, do odmiennej kwalifikacji dokonywanych czynów.

To mocne stwierdzenie, które trudno podzielić. Czy Autor zbadał praktykę prokuratorsko-sądową? Czy jest to typowe myślenie życzeniowe – resortowe? Autor gorąco wspiera stanowisko F. Fetke⁷³ wyrażone w 2010 r., trudno się temu dziwić – jednolitość poglądów w ABW.

P. Burczaniuk⁷⁴ jest zwolennikiem przywrócenia w Kodeksie karnym przestępstwa zdrady ojczyzny (art. 122 k.k. z 1969 r. – na podstawie którego skazywano ambasadorów, R. Kuklińskiego itp.). To było przestępstwo wzorowane na rozwiązaniach radzieckich. Skąd taka tęsknota? Powoływanie się przy tym na rozwiązania obce nie może być właściwym argumentem, mając na uwadze polskie uwarunkowania historyczne. Autor jako modelowe widzi rozwiązania francuskie, podpira się także poglądem A. Lebedowicza⁷⁵. Stoi również na stanowisku, że jednym z problemów interpretacji art. 130 k.k. jest odwołanie się w jego podstawowej formie wyłącznie do „brania udziału w działalności obcego wywiadu”. Wykładnia tego określenia zdaniem P. Burczaniuka doprowadziła do zawężenia zakresowego tego czynu zabronionego. Trudno moim zdaniem, by ustawodawca dokładnie określał, na czym polega branie udziału w działalności obcego wywiadu, to zadanie dla orzecznictwa, które jest skromne, i doktryny. Jednocześnie Autor⁷⁶ nie podziela poglądu, że

⁷¹ K. Laskowska, *Ewolucja...*, s. 318.

⁷² *Uprawnienia...*, red. P. Burczaniuk, s. 103.

⁷³ F. Fetke, *Szpiegostwo...*, s. 91.

⁷⁴ *Uprawnienia...*, red. P. Burczaniuk, s. 104.

⁷⁵ A. Lebedowicz, *Istota...*, s. 43.

⁷⁶ I. Zgoliński, [w:] V. Konarska-Wrżosek (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2016, s. 660; A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 362.

[...] mianem obcego wywiadu nie można określić obcych agencji telewizyjnych, radiowych i prasowych, placówek badawczych i naukowych, a także zagranicznych przedstawicielstw dyplomatycznych i wchodzących w ich skład służb informacyjnych, ponieważ metoda zbierania przez te podmioty informacji ma charakter jawny.

Stąd jego⁷⁷ zdaniem „[...] ten pogląd wymagałby zrewidowania i przesądzenia na poziomie redakcyjnym przepisu”. Trudno pogodzić się ze stwierdzeniem P. Burczaniuka⁷⁸, że „[...] dalece wadliwa jest redakcja obecnego brzmienia tego przepisu [art. 130 k.k. – przyp. S.H.], kształtująca normę bazującą na elemencie podmiotowym, oscylującym wokół pojęcia wywiad”.

Następnie stawia⁷⁹ pytanie:

czy w ramach typów kwalifikowanych tego przestępstwa nie dokonać penalizacji prowadzenia działalności wywiadowczej lub udziału w wywiadzie, nieopisanego przez pryzmat celu – „przeciw RP”, a przez znamię miejsca, np. „na terytorium RP”, oczywiście z wyłączeniem sytuacji, gdy takie działania są prowadzone przez służby państw sojusznicznych, choć i w tym wypadku kluczowym powinien pozostać element zgody polskich organów na takie działania.

Już w kierunku swoistej szpiegomanii idzie wywód P. Burczaniuka⁸⁰, że:

Debata nad kształtem art. 130 k.k. powinna więc brać pod uwagę to, aby opis znamion tego czynu zabronionego bezsprzecznie obejmował działania prowadzone przez podmiot lobbujący, w swoisty sposób „zlecane” przez przedstawicieli innych państw (bezpośrednio lub pośrednio przez ich służby specjalne – w szerokim rozumieniu tego słowa) jako działanie sprowadzające się do czynności (sporządzania analiz, opinii ukierunkowanych artykułów prasowych), w celu przyjęcia określonych rozwiązań legislacyjnych zbieżnych z interesami tych mocodawców bądź oddziaływania na kształtowanie zgodnego z tym interesem otoczenia politycznego.

W rezultacie P. Burczaniuk opowiada się za podjęciem poważnej debaty nad aktualną penalizacją szpiegostwa, dostrzega potrzebę zdefiniowania pojęć „działalność wywiadowcza”, „wywiad”, a także penalizacji zdrady Ojczyzny⁸¹.

E. Siedlecka⁸² zastanawia się nad granicami pojęcia szpiegowania w czasach fake newsów i cyberwojny, a tym samym zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa. Zauważa przy tym, że „ABW już promuje tezy

⁷⁷ *Uprawnienia...*, red. P. Burczaniuk, s. 105.

⁷⁸ *Ibidem*, s. 105.

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ *Ibidem*, s. 106.

⁸¹ *Ibidem*, s. 106–107.

⁸² E. Siedlecka, *Szpiegdy hybrydowi*, „Polityka” nr 22 (3162), 29.05–5.06.2018, s. 20–21.

teoretyków prawa [raczej resortowych funkcjonariuszy – przyp. S.H.], że pojęcie szpiegostwa należy rozszerzyć. Np. by nie ograniczało się do współpracy z obcym wywiadem”.

Oceniając propozycje P. Burczaniuka, E. Siedlecka⁸³ uważa, że:

Tak rozszerzona definicja szpiegostwa może sprawić, że internet, w tym media społecznościowe, okażą się zbiorem potencjalnych agentów wpływu piszących lub powielających rozmaite analizy i opinie szkodzące (z punktu widzenia ekipy aktualnie rządzącej) Polsce i jej interesom. Zapewne trudno byłoby im udowodnić, że działają „w celu” Polsce wrogim, ale ta trudność pojawi się dopiero na etapie sądowym. Wcześniej podległa rządowi prokuratura może wnioskować o areszt, stawiać zarzuty, pisać akty oskarżenia.

W dniu 14 marca 2019 r. odbyło się posiedzenie nr 83 Komisji do spraw Służb Specjalnych z programem: „Informacja na temat potrzeby zmian uregulowań prawnych dotyczących normatywnych definicji szpiegostwa – proces legislacyjny, proponowane zmiany”. Materiały mieli przedstawić: sędzia w Departamencie Legislacyjnym Prawa Karnego Ministerstwa Sprawiedliwości, z-ca Prokuratora Generalnego, z-ca Szefa ABW, Dyrektor Biura Prawnego AW, Dyrektor Biura Prawnego CBA, z-ca Szefa SKW, Szef SWW. Według W. Ferfeckiego, powołującego się na ówczesnego przewodniczącego Komisji ds. Służb Specjalnych M. Opiotę: „To było pierwsze posiedzenie poświęcone temu zagadnieniu. Chcieliśmy się zorientować, jak sprawa wygląda z perspektywy służb i prokuratury”.

W. Ferfecki⁸⁴, podobnie jak E. Siedlecka, określa P. Burczaniuka jako prawnika z UKSW, a jest on przede wszystkim funkcjonariuszem ABW. Kto lobbuje za taką wersją? Zdaniem W. Ferfeckiego, który powołuje się na stanowisko ówczesnego przewodniczącego Komisji ds. Służb Specjalnych, prace nad definicją szpiegostwa mogą zakończyć się nawet po wyborach, a doświadczenia ostatnich lat pokazują, że rzeczywiście coraz trudniej jest zebrać materiał dowodowy. Zdaniem M. Opioty – przewodniczącego, a później członka po odwołaniu Komisji ds. Służb Specjalnych

na pewno byłoby łatwiej skazywać podejrzanych za szpiegostwo, gdyby zmieniona została definicja szpiegostwa w art. 130 kodeksu karnego. Obecnie zupełnie nie przystaje do dzisiejszych czasów. Ona powinna być uszczegółowiona m.in. o kwestie dezinformacji czy łatwiejsze przełożenie materiałów operacyjnych na procesowe.

Minister koordynator służb specjalnych widzi potrzebę dyskusji nad zmianami w przepisach Kodeksu karnego w sprawie definicji szpie-

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ W. Ferfecki, *Nowa definicja szpiega*, „Rzeczpospolita” z dnia 28 marca 2019 r., A7.

gostwa oraz sankcji dla osób popełniających wskazane przestępstwa, a w jego ocenie przepisy te należy uaktualnić i dostosować do obecnych zagrożeń o charakterze wywiadowczym, czyli lobbuje za projektem ABW. Mniej entuzjastycznie odnosi się do projektowanych zmian przedstawiciel Ministerstwa Sprawiedliwości. W nowelizacji Kodeksu karnego z dnia 13 czerwca 2019 r. podwyższono kary za szpiegostwo bez zmiany treści art. 130 k.k.⁸⁵

Niewątpliwie każda dyskusja nad zmianą prawa karnego jest potrzebna, ale muszą jej towarzyszyć poważne argumenty, wynikające z doktryny i praktyki, a nie mogą to być względy utylitarne jednej ze służb specjalnych, chociażby największej, stąd już blisko do populizmu penalnego.

Literatura

- Analiza rozwiązań prawnych w zakresie funkcjonowania służb specjalnych w wybranych państwach*, Warszawa 2017.
- Chlebowicz P., *Artykuł 130 k.k. na tle nowych zagrożeń wywiadowczych*, [w:] W. Cieślak, M. Romańczuk-Grącka (red.), *Między stabilnością a zmiennością prawa karnego. Dylematy ustawodawcy*, Olsztyn 2017.
- Chlebowicz P., *Szpiegostwo z perspektywy prawa karnego i kryminologii*, [w:] S. Pikulski, M. Romańczuk-Grącka, B. Orłowska-Zielińska (red.), *Tożsamość polskiego prawa karnego*, Olsztyn 2011.
- Deutsches Strafgesetzbuch*, tłum. E. Tuora-Schwierskott, Regensburg 2016.
- Perfecki W., *Nowa definicja szpiega*, „Rzeczpospolita” z dnia 28 marca 2019.
- Fetke F., *Działania skierowane przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej oraz działania mogące wyrządzić szkodę Rzeczypospolitej Polskiej w świetle regulacji art. 130 kodeksu karnego*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2011, nr 4.
- Fetke F., *Możliwości ścigania sprawców przestępstw szpiegostwa na szkodę państwa sojuszniczego – uwagi de lege ferenda*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2015, nr 12.
- Fetke F., *Szpiegostwo w polski prawie karnym – czy istnieje potrzeba zmian legislacyjnych?*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2010, nr 3.
- Gardocki L., *Prawo karne*, Warszawa 2012.
- Hoc S., *Artykuł 130 k.k. – czy istnieje potrzeba nowelizacji?*, [w:] S. Pikulski, M. Romańczuk-Grącka (red.), *Granice kryminalizacji i penalizacji*, Olsztyn 2013.

⁸⁵ M. Miłosz, *Kim jest szpieg, niby każdy wie, ale należy na nowo określić, co robi i za co odpowie*, „Dziennik Gazeta Prawna” z dnia 15 lipca 2019 r., nr 135(5037), A2–A3.

- Hoc S., *O tak zwanym szpiegu i terroryście koronnym*, [w:] J. Giezek, D. Gruszecka, T. Kalisz (red.), *Księga jubileuszowa Profesora Tomasza Kaczmarka*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2017, t. XLIII.
- Hoc S., *Orzecznictwo sądowe w sprawach o szpiegostwo (niektóre aspekty)*, [w:] M. Chmaj, H. Olszewski (red.), *Orzecznictwo sądowe jako źródło prawa. Księga Jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Jackowi Sobczakowi*, Opole 2019.
- Hoc S., *Przestępstwa przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej*, Opole 2002.
- Hoc S., *Przestępstwo szpiegostwa w opracowaniach Stanisława Pikulskiego*, „Studia Prawnoustrojowe” 2018, nr 40.
- Hoc S., *Szpiegostwo w kodeksie karnym Federacji Rosyjskiej*, [w:] A. Adamski, J. Bojarski, P. Chrzczonowicz, M. Leciak (red.), *Nauki penalne wobec szybkich przemian socjokulturowych. Księga jubileuszowa Profesora Mariana Filara. Tom II*, Toruń 2012.
- Hoc S., *Ściganie i karanie sprawców szpiegostwa*, [w:] J. Kasprzak, W. Cieślak, I. Nowicka (red.), *Meandry praw karnego i kryminalistyki. Księga jubileuszowa prof. dra hab. Stanisława Pikulskiego*, Szcztytno 2015.
- Hoc S., *Zagadnienia odpowiedzialności karnej za szpiegostwo*, Warszawa 1985.
- Kardas P., [w:] W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do art. 117–211a*, Warszawa 2017.
- Kuczur T., *Szpiegostwo jako kategoria prawnokarna – wprowadzenie do problematyki*, [w:] B. Hołyst, J. Duży, P. Grzegorzczak, Z. Wardak, D. Wąsik (red.), *Doprawdy litość to zbrodnia. Księga jubileuszowa z okazji 70. urodzin Profesora Bogusława Sygita*, Łódź 2018.
- Kula K., *Obszar działania Służby Kontrwywiadu Wojskowego*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2010, nr 4.
- Kulesza J., [w:] M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Tom I. Komentarz. Art. 117–221*, Warszawa 2017.
- Laskowska K., *Ewolucja przestępstwa szpiegostwa w radzieckim i rosyjskim prawie karnym*, [w:] D. Mucha (red.), *O stabilność kodeksu karnego w świetle realiów. Księga jubileuszowa prof. zw. dra hab. Stanisława Hoca. Tom I*, Opole 2018.
- Lebiedowicz A., *Istota szpiegostwa w polskim prawie karnym*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2017, nr 2 (26).
- Malabat V., *Droit pénal spécial*, Paris 2006.
- Marek A., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010.
- Marek A., *Komentarz do kodeksu karnego. Część szczególna*, Warszawa 2000.
- Miłosz M., *Kim jest szpieg, niby każdy wie, ale należy na nowo określić, co robi i za co odpowie*, „Dziennik Gazeta Prawna” z dnia 15 lipca 2019 r., nr 135 (5037).
- Planque J.C., *Droit pénal spécial*, Rosny-sous-Bois 2009.
- Poklewski-Kozieł K., *Nowy kodeks karny Francji*, „Państwo i Prawo” 1993, nr 9.
- Pradel J., Danti-Juan M., *Droit pénal spécial*, Paris 2007.
- Rassat M.-L., Roujou de Boubée G., *Droit pénal spécial*, Paris 2008.
- Rogacka-Rzewnicka M., *Prawo karne*, [w:] A. Machowska, K. Wojtyczek (red.), *Prawo francuskie, Tom I*, Kraków 2006.
- Siedlecka E., *Szpiedzy hybrydowi*, „Polityka” nr 22 (3162), 29.05–5.06.2018.

- Uprawnienia służb specjalnych z perspektywy współczesnych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego. Wybrane zagadnienia*, red. P. Burczaniuk, Warszawa 2017.
- Wąsek A., *Opinia na temat rządowego i poselskich projektów ustaw o zmianie ustawy – Kodeks karny (druki nr: 1672, 2027, 2935, 2510, 2491, 1932)*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2001, nr 1.
- Wojciechowska J., [w:] A. Wąsek, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Tom I*, Warszawa 2010.
- Zajac B., *Terroryzm zmusza do rewizji przepisów i poglądów*, „Rzeczpospolita” z dnia 2 listopada 2000 r.
- Zajac B., *W masce lub bez*, „Rzeczpospolita” z dnia 21 lutego 2000 r.
- Zgoliński I., [w:] V. Konarska-Wrzošek (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2016.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Urzędzie Ochrony Państwa (Dz.U. z 1999 r. Nr 51, poz. 526 ze zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2020 r. poz. 30 ze zm.).
- Ustawa z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (Dz.U. z 2019 r. poz. 1882 ze zm.).
- Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu (Dz.U. z 2020 r. poz. 27 ze zm.).
- Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego (Dz.U. z 2019 r. poz. 687 ze zm.).
- Ustawa z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych (Dz.U. z 2019 r. poz. 742).
- Zarządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 21 kwietnia 2017 r. w sprawie nadania statutu Służbie Kontrwywiadu Wojskowego (M.P. poz. 431).
- Zarządzenie nr 163 Prezesa Rady Ministrów z dnia 26 września 2018 r. w sprawie nadania statutu Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego (M.P. poz. 927).